

ಬೆಳಕಿನ ಕಡೆಗೆ

ವರ್ಷ

ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ನವಸಾಕ್ಷರ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಲೆ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಡಾ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ

ಕುಲಪತಿಗಳು, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಶ್ರೀ ಲೂಕೋಸ್ ವಲ್ಲತರ್, ಐ. ಎ. ಎಸ್.

ನಿರ್ದೇಶಕರು, ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ

ಉನ್ನತ ಸಲಹಾ ಸಮಿತಿ ಸದಸ್ಯರು

ಶ್ರೀಯುತರಾದ

ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ

ಎಚ್. ನರಸಿಂಹಯ್ಯ

ಜಿ. ನಾರಾಯಣ

ಎಲ್. ಎಸ್. ಶೇಷಗಿರಿರಾವ್

ಶಾಂತರಸ

ಕೆ. ವಿ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ

ಗೊ. ರು. ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ

ಪಿ. ಎಸ್. ಶಂಕರ್

ಶಿವಶಂಕರ ಹಿರೇಮಠ

ಆರ್. ಎಸ್. ರಾಜಾರಾಮ್

ಶ್ರೀಮತಿ ಎಲ್. ಜಿ. ಸುಮಿತ್ರ

ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ

ಶ್ರೀಯುತರಾದ

ಎಸ್. ಜಿ. ನಾಗಲೋಟಿಮಠ

ಕೆ. ವಿ. ನಾರಾಯಣ

ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ

ಕರೀಗೌಡ ಬೀಚನಹಳ್ಳಿ

ಅಮೃತ ಸೋಮೇಶ್ವರ

ಸಿ. ಆರ್. ಚಂದ್ರಶೇಖರ್

ಬಿ. ಎ. ಶ್ರೀಧರ

ಲಿಂಗದೇವರು ಹಳೆಮನೆ

ಭ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ

ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರರಾವ್

ಭಕ್ತಪ್ರಿಯ

ಎಂ. ಪಿ. ಪರಮಶೇಖರಯ್ಯ

ಶ್ರೀಮತಿ ಉಷಾ ರಾಂಕುಮಾರ್

ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ
ನವಸಾಕ್ಷರ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಲೆ—೮೯

ಬೆಳಕಿನ ಕಡೆಗೆ

ವರ್ಷ

ಪ್ರಸಾರಾಂಗ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಹಂಪಿ—ಜಿಲ್ಲಾ ೨೦೧

BELAKINA KADEGE : By Varsha. Published by The Director of Prasaranga,
Kannada University, Hampi – 583 211, KARNATAKA.
First Impression 1994, Pp. ii + 26, Rs. 8.00

© Kannada University 1994

ಸಂಯೋಜನಾಧಿಕಾರಿ
ಡಾ|| ಎಚ್.ಎಸ್.ಶ್ರೀಮತಿ
ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ರಚನಾ ವಿಭಾಗ

ಪ್ರಕಾಶಕರು
ನಿರ್ದೇಶಕರು
ಪ್ರಸಾರಾಂಗ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಹಂಪಿ—೫೮೩ ೨೧೧

ಮುಖಪುಟ ವಿನ್ಯಾಸ
ಕೆ. ಮಕಾಳಿ

ಬೆಲೆ: ರೂ ೮.೦೦

ಮುದ್ರಕರು
ಅಭಿಮಾನಿ ಪ್ರಕಾಶನ
೯೬, ಡಾ.ರಾಜಕುಮಾರ್ ರಸ್ತೆ,
ರಾಜಾಜಿನಗರ,
ಬೆಂಗಳೂರು—೫೬೦ ೦೨೧

ಬೆಳಕಿನ ಕಡೆಗೆ

ಒಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾತ್ರ ಇತ್ತು. ಬೇಳೆ ಬೇಯುತ್ತಿತ್ತು. ಮೀನಾ ರಂಗು ಹಾಕಿದ್ದ ಕೈಗಳಿಂದ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ನಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಹೊರಗಡೆ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಅವಳತ್ತೆ ಅಕ್ಕ-ಪಕ್ಕದ ಮಕ್ಕಳಿಗಲ್ಲಾ ಕಥೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮೀನಳ ಕಿವಿ ಆ ಕಡೆಯೇ ನೆಟ್ಟಿತ್ತು. “.... ಪುಟ್ಟ ನೀಲೂರಾಣಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಗೋಳು ಹುಯಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವಳನ್ನು ಅವರು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವಳಿಗೆ ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಏನೂ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಒಂದಿನ ದೇವರು ಅವಳ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟ- ದೂರದಿಂದ ಒಬ್ಬ ರಾಜಕುಮಾರ ಬಂಗಾರದ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಮತ್ತು ನೀಲೂರಾಣಿಯನ್ನು ಹೂವಿನ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಜೊತೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ. ಮಕ್ಕಳೇ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನೀಲೂರಾಣಿಯ ದುಃಖ ಕೊನೆಯಾಯಿತು. ಈಗ ಓಡಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ- ನಾನು ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮಾಡಬೇಕು.”

ಮೀನಾಳ ಮನಸ್ಸು ಕಥೆ ಕೇಳಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡಿತು. ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಹೀಗೆಯೇ ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನೆನೆದಳು. “ತನಗೂ ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜಕುಮಾರನೊಬ್ಬ ತನ್ನನ್ನು ಅವನ ಪ್ರೀತಿಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ತನಗೆ ತನ್ನ ಮಲತಾಯಿಯ ಕಿರುಕುಳದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ.....” ಹೀಗೆ ಕನಸುಗಳ ಸಾಲೇ ಇತ್ತು. ಆದರೆ, ಆಗಿದ್ದು ಏನು? ತಂದೆಯವರು ಇದ್ದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ

ವರದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು. ಆದರೆ ಅತ್ತೆಮನೆಯವರ ಮಿಕ್ಕ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಪೂರೈಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ತಾನು ರಾತ್ರಿ-ಹಗಲು ಇವರುಗಳ ಬೈಗುಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ.” ಮೀನಾಳ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಜಿನುಗಿತು.

“ಮೀನಾ, ಏನು ಬೇಳೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತಳಹತ್ತಿಸಿಬಿಡಬೇಕು ಅಂದು ಕೊಂಡಿದ್ದೀಯಾ?” ಅತ್ತೆಯ ದನಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತಳು ಮೀನಾ. ಗಾಬರಿಯಲ್ಲಿ ಒಲೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಬರಿಗೈಯಲ್ಲೇ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿದಳು. “ಹಾಯ್”! ಅವಳ ಬಾಯಿಂದ ಚೀತ್ಕಾರ ಹೊರಬಂತು.

“ಏನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟೆ?”

“ಏನೂ ಇಲ್ಲ” ಸುಟ್ಟ ಕೈಯನ್ನು ಮೀನಾ ಸೀರೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಳು.

“ಇವಳು ಖಂಡಿತ ಏನೋ ಒಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಪ್ರಾಣ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ನನಗೆ ಗೊತ್ತು” -ಅವಳ ಅತ್ತೆ ಗೊಣಗಿದಳು.

“ಹೂಂ, ಇವಳಪ್ಪ ಮೊದ್ತುಮೊದ್ತಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾನೆ ಇವಳನ್ನ.”

“ಏನಾಯಿತಮ್ಮ” ಮೀನಾಳ ಗಂಡನ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿತು.

“ಅಯ್ಯೋ, ಇನ್ನೇನಾಗಬೇಕಪ್ಪಾ, ಈ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಕೈಗೊಂದು ಕಾಲಿಗೊಂದು ಆಳನ್ನು ಇಡಬೇಕು. ಇವಳಿಗೆ ಯಾವ ಕೆಲಸ ಹೇಳಿದರೂ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲ ಬೇಳೆ ತಳ ಹಿಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಾಲು ಉಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಇವಳು ದಡ್ಡಮಡ್ಡಿ.”

“ನೀನೇ ಅವಳನ್ನು ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಆರಿಸಿದ್ದು. ಈಗ ನಾನೇನು ಮಾಡೋದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ?”

“ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ಕಷ್ಟ ಬಂದಿರುವುದು. ಇವರಪ್ಪನೂ ಒಬ್ಬ ಭಿಕಾರಿ. ಇಷ್ಟು ದಿನವಾದರೂ ವರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಹಣವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈ ಮಗಳಂತೂ.... ದೇವರಿಗೇ ಪ್ರೀತಿ.” ಇವೆಲ್ಲಾ ಬರೀ ಮಾತುಗಳಾಗಿ ಕಿವಿಗೆ

ಬೀಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾದ ಸೀಸವನ್ನು ಅವಳ ಕಿವಿಗಳ ಒಳಕ್ಕೆ ಸುರಿದಂತೆ ಅನಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಮೀನಾಳಿಗೆ. ಈ ಮಾತುಗಳು ಅವಳ ಆತ್ಮವನ್ನೇ ಗಾಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವಳಿಗೆ, “ನಿಜಾಂಶಕ್ಕೂ, ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಎಷ್ಟೊಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಕಲ್ಪನೆ ಎಷ್ಟೊಂದು ಸುಂದರವಾಗಿರುತ್ತದೆ!” ಎನ್ನಿಸತೊಡಗಿತು. ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಮೀನಾ ಅವಳ ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದೇವತೆ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಅವಳು ತನ್ನ ಗಂಡ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ರಾಮನ ಹಾಗೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ, ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಅವಳು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತೆಯರೊಂದಿಗೆ “ನೋಡುತ್ತಿರಿ ನನ್ನವರು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಳ್ಳೆಯವರು ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಹಾಗೆ- ಮತ್ತು ಅವರ ತಾಯಿ ರಾತ್ರಿಹಗಲು ನನಗಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವಂಥವರು ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ- ನಾನು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗಾಗಿ ಪ್ರೀತಿ, ಸೇವಾಭಾವದಿಂದ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಅವರ ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುತ್ತೇನೆ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಮನದಲ್ಲೇ ನಾಚುತ್ತಾ ಎಷ್ಟೊಂದು ಕನಸು ಕಂಡಿದ್ದಳು ಮೀನಾ. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕನಸುಗಳನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದ ಆಸೆ ಒಂದಿತ್ತು- ಓದಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಆಸೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದಿ ವಿದ್ಯಾವಂತಳಾಗಬೇಕೆನ್ನುವ ಈ ಆಸೆಯನ್ನು ಅವಳ ತಾಯಿ ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಿಂದ ಚಿವುಟಿ ಹಾಕಿದ್ದಳು. ಮೀನಾ ಎಂಟನೆಯ ತರಗತಿವರೆಗೆ ಓದಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಓದುವ ಅವಳ ಹಂಚಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವಳ ತಾಯಿ, ತಂದೆಯ ಮನವೊಲಿಸಿ ಆತ ‘ಬೇಡ’ ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಳು. ಮೀನಾಳಿಗೋ ತಾನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಓದು ಕಲಿತು ಏನನ್ನಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ ಇತ್ತು. ‘ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಯಾಕೆ ಬೇಕು ಓದು? ಅವರೇನು ನೌಕರಿ ಮಾಡಬೇಕೇನು? ಕಾಗದ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದಲ್ಲಾ, ಅದೇನು ಕಡಿಮೆಯೇನು? ಅಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ, ಓದು-ಬರಹ ಕಲಿತ ಹುಡುಗಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಓದು ಕಲಿತ ವರನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಂದ ತರೋಣ? ಎಂದು ಸದಾ ಅಡ್ಡಗಾಲು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಅವಳ ತಾಯಿ ಕೊನೆಗೂ ಅವಳ ಓದಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯ ಹಾಡಿದ್ದರು. ಆ ದಿನ ಮೀನಾ ಎಷ್ಟೊಂದು ಅತ್ತಿದ್ದಳು. ಅಂದಿನಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಕೂಡಿಸಿದ್ದರು.

ಅದಾದ ಕೆಲವೇ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಗನ ಮನೆಯವರು ಬಂದದ್ದು, ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿದ್ದು, ಮಾರುವುದಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟ ವಸ್ತುವೇನೋ ಅವಳು ಎಂಬಂತೆ ಅವರು ವರ್ತಿಸಿದ್ದು, ಕೊನೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮಾತಿನವರೆಗೂ ವಿಷಯ ಮುಂದುವರೆದು, ವ್ಯವಹಾರ ಕುದುರಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾ... ಅವರು ಎದ್ದು ಹೋದದ್ದು... ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತಂದೆಯವರ

ಕೈಲಾಸನು ಬೇರೆಯವರ ಗ್ಯಾರೇಜಿನಲ್ಲಿ ಕಾರು ರಿಪೇರಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು.

ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಅವರಿಂದ ಬಚ್ಚಿಡಲು ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾಯ್ತಂದೆಯರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಬೆಳೆದಂತೆ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ, ಅವರ ಚಿಂತೆಗೆ ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುವ ಸಂಗತಿಗೆ ಕಾರಣ ಹುಡುಕುತ್ತಿತ್ತು ಮೀನಳ ಮನಸ್ಸು.

* * *

ಕೈಲಾಸನಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ರೂಪವಾಗಲಿ, ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಾಗಲಿ, ಹಣವಾಗಲಿ ಯಾವುದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವನು ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಗಾರನಂತೂ ಹೌದು. ಅವನು ಯಾರದೋ ಗ್ಯಾರೇಜಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಕಾರುಗಳ ರಿಪೇರಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಮೀನಳ ತಂದೆಗೆ ಈ ಸಂಬಂಧ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಯಿತು. ಏಕೆಂದರೆ, ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ತಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹುಡುಗನ ಮನೆಯವರು ಯಾವುದೇ ಬೇಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಲಗ್ನದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಏನೋ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೇಳುತ್ತೇವೆ' ಎಂದಿದ್ದರು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಮೀನಳ ತಂದೆಗೆ ಹುಡುಗ ಅದೃಷ್ಟವಂತ, ಮುಂದೆ ಧನಿಕನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವ ನಂಬಿಕೆ ಬಂತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೊಂಚವೂ ಹಿಂಜರಿಯದೆ ಮದುವೆಗೆ 'ಹೂಂ' ಎಂದು ಬಿಟ್ಟರು.

ಲಗ್ನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೀನಳ ಮಾವ ಐವತ್ತು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳ ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಕೇಳಿದನು. ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಅಷ್ಟು ಮೊತ್ತವನ್ನು ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲು ಮೀನಳ ತಂದೆಯ ಕೈಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೀನಳ ಚಂದಿರನಂತಹ ಹೋಲುವ ರೂಪ ಕೂಡಾ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಯವರಿಗೆ, ಅನಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸತೊಡಗಿತು.

“ಮೀನಾ” ಗಂಡನ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ನೆನಪುಗಳ ಲೋಕದಿಂದ, ನಿಜವಾದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದಳು.

“ಏನು ಸಮಾಚಾರ, ಇವತ್ತು ಊಟ ನೀಡುವ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲವೇನು?”

“ಹಾ. ಇದೋ, ಈಗಲೇ ಬಡಿಸುತ್ತೇನೆ.” ಅವಳು ಊಟ ಬಡಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದಳು.

“ ಅಲ್ಲ, ಏನು ನೀನು ಹಾಗೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು”?

ಅವಳು ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದಳು.

“ಅಮ್ಮನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನೀನು ತಪ್ಪು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಡ” ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೇಳಿದ ಕೈಲಾಸ.

ಮೀನಾ ಗಂಡನಿಗೆ ಊಟ ಬಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು

“ಅವಳು ಒರಟು ಎನ್ನುವುದೇನೋ ಸರಿ. ಆದರೆ ಅವಳು ನಿಜವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಆದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಹಣ ಕೊಡುವ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನೀನೆ ನೋಡು ಆಗಲೇ ಆರು ತಿಂಗಳು ಕಳೆದುಹೋದವು.”

“ಅಷ್ಟೊಂದು ಹಣವನ್ನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇದ್ದೀರಿ?” ಮೀನಾ ಹೆದರುತ್ತಾ ಹೆದರುತ್ತಾ ಕೇಳಿದಳು.

“ಮಾಡೋದು ಏನು ಅಂದೆಯಾ? ತಂಗಿಯರಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಬೇಕು ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ದಿನ ಅಂತ ಬೇರೆಯವರ ಕೈಕೆಳಗೆ ದುಡಿಯಲಿ ನಾನು?”

ನಮ್ಮದೇ ಸ್ವಂತ ಕೆಲಸ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಯೋಚಿಸಿದ್ದೇನೆ...”

“ಪ್ರಾಯಶಃ ನಿಮಗೆ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ-ನನ್ನ ತಂದೆ ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ಹಣವನ್ನೂ ಈ ಮದುವೆಗಾಗಿಯೇ ಖರ್ಚು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ”- ಮೀನಾ ಅಳುತ್ತಾ ಹೇಳಿದಳು.

“ನಿನಗೆ ಅಳದೆ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಕೈಲಾಸ ಸಿಡಿಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ಹೇಳಿದ. ಮೀನಾ ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಅವನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಳು.

“ದಿನವೆಲ್ಲಾ ದುಡಿದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇ ಗೋಳು. ಈ ರೀತಿಯ ಕಿರಿಕಿರಿಯಿಂದ ನನಗಂತೂ ತಲೆ ಚಿಟ್ಟು ಹಿಡಿದುಹೋಗಿದೆ” ಎನ್ನುತ್ತಾ ಊಟ ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದ. ಅವನು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ನಂತರ ದುಃಖ ನುಂಗಿಕೊಂಡು, ಮನೆಗೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದಳು.

ಹೀಗೆ ಪದೇ ಪದೇ ಆಗುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಮಾತಿಗೆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಜಗಳವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೀನಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ನೋವು ಕೊಟ್ಟ ವಿಚಾರ ಎಂದರೆ ಅವಳ ಗಂಡನೂ ಅವಳಿಗೆ ಆಸರೆ ನೀಡದಿದ್ದು! ಹಾಗಾದರೆ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಣದ ಸಹಾಯ ಬೇಕೇಬೇಕೇನು? ಅದೂ ವರದಕ್ಷಿಣೆಯಂತಹ ಹಣದಿಂದ ಒಬ್ಬನು ಧನವಂತನಾಗಬೇಕೇ? ಕೈಲಾಸ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಗಾರನೆಂಬುದೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅವನು ಒಂದೇ ಏಟಿಗೆ ಹಣವಂತನಾಗಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಮೀನಳನ್ನು ಉತ್ತರವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕಾಡಿತು.

* * *

ಮೀನಾಳ ನಾದಿನಿ ರುಕ್ಮಿಣಿ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗಿ. ಅವಳು ಹತ್ತನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಮೀನಾಳ ಹಾಗೆ ಅವಳ ಓದನ್ನೂ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಮೀನಾಳ ತಾಯಿಯಂತೆ, ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ತಾಯಿ ಕೂಡಾ, ರುಕ್ಮಿಣಿಯನ್ನು

ಒಂದು ಹೊರೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಪ್ರಕಾರ ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಭಾರದಿಂದ ಕೈಲಾಸನ ಪುಟ್ಟ ಸಂಸಾರ ಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಒದ್ದಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಮೀನಾಳ ಅತ್ತೆ ಸದಾಕಾಲವೂ ಅವಳನ್ನು ವ್ಯಂಗ್ಯದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ನೋಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಯಾಕೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ? ಬಹುಶಃ ತಾನು ಸೊಸೆಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಅನುಭವಿಸಿದ ಅಪಮಾನದ ಸೇಡನ್ನು ಅವಳು ಮೀನಾಳ ಮೇಲೆ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳು ಕೂಡಾ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಯೌವನದಲ್ಲಿ, ಇಂತಹ ದಿನಗಳನ್ನು ಕಳೆದಿರಬಹುದು, ಇಂತಹ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈಗಿನ ಕಾಲದ ಹೆಣ್ಣುಗಳು ಅನುಭವಿಸಿದಷ್ಟು ಕಷ್ಟವನ್ನು ಆಗಿನವರು ಅನುಭವಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಮನೆಯ ಅಂಗಳವು ಪ್ರೀತಿಯ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಘಮಘಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈಗಿನ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾದ ಸಿಮೆಂಟ್ ಗೋಡೆಗಳ ಮನೆಯ ತಳಹದಿಯನ್ನು ವರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಲೂಟಿಮಾಡಲಾದ ಹಣದಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈಗ ಮೀನಾ ವರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಎಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ನಾಳೆ ಈ ರುಕ್ಮಿಣಿಗೂ ಹೀಗೇ ಆಗಬಹುದು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸಬೇಕಾಗಬಹುದು... ಹಾಗೆ ಯಾಕಾಗಬೇಕು?

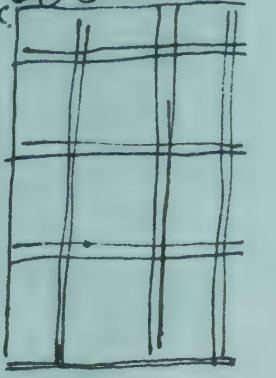
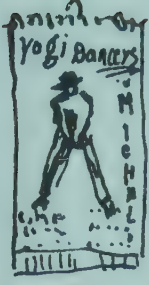
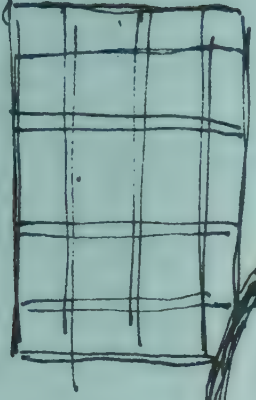
“ನಾನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಏನನ್ನಾದರೂ ಸಾಧಿಸುತ್ತೇನೆ.”

ಮೀನಾ ಏನೇನೋ ಯೋಚಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಈ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಳು.

ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಮೀನಾ ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಜಡೆ ಹೆಣೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ತಾಯಿ “ಸಾಕು ಇನ್ನು ನೀನು ಓದಿದ್ದು. ಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು. ಹಾಯಾಗಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿರು.”

“ಅಮ್ಮ, ” ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳು ಹನಿಗೂಡಿದವು.

“ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ನೀನು ಓದುಬರಹ ಕಲಿತು? ನಿನ್ನ ಅತ್ತಿಗೆಯ ಅಪ್ಪ ಉಳಿದ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ, ನಿನ್ನ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ನನಗೂ ಆ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ಕಾದು ಕಾದು ಸಾಕಾಯಿತು.. ನಾವು ನೋಡು, ಎಂತಹಾ ಜನರು.! ಇಂತಹಾ ಗತಿಗೆಟ್ಟ ಜನರ ಮಗಳನ್ನು ತಂದು ಎಲ್ಲಾ ಅನುಕೂಲಗಳನ್ನು

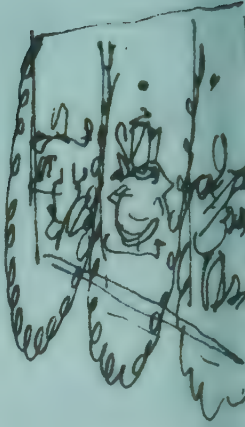
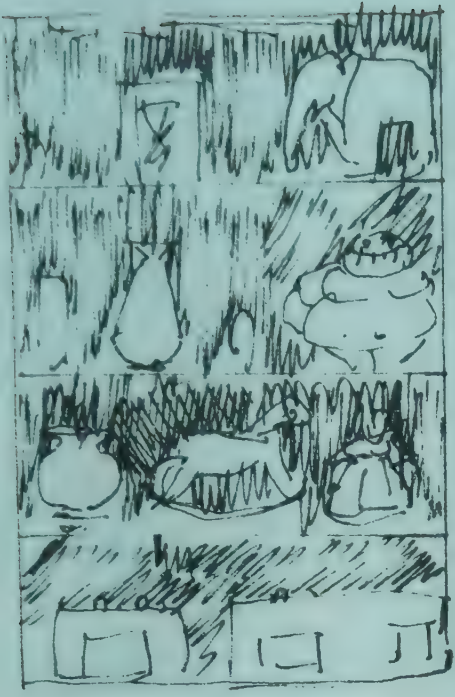
ನಾದಿನಿ ರುಕ್ಮಿಣಿಗೆ ಮೀನಾ ತಲೆ ಬಾಚುತ್ತಿರುವುದು

ಮಾಡಿ ಸುಖವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಾಗಿದ್ದರೆ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇವಳನ್ನು
ಮುಟ್ಟು ಸಾಯಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದರು.”

ಮೀನಾ ಸೆರಗಿನಿಂದ ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿ ಅಳುತ್ತಾ ಅಡುಗೆಕೋಣೆಯ ಕಡೆಗೆ
ಎದ್ದು ಹೋದಳು.

ಅಮ್ಮಾ, ರುಕ್ಮಿಣಿ ಹೇಳಿದಳು. “ನೀನು ಅತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ
ಏನಾದರೂ ಒಂದು ಅನ್ನುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತೀಯೆ. ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅವಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ
ನಾನೇನಾದರೂ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನೀನು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ?”

“ಏಯ್ ಹುಡುಗಿ ನಿನ್ನ ಬಾಯಿ ಉದ್ದ ಆಯಿತು. ನನಗೆ ಗೊತ್ತು ನಿನಗೆ
ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಾರು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು ಎಂದು. ಈ ಕೆಟ್ಟ ಮುಖದವಳು ಇಡೀ ಮನೆಯನ್ನೇ
ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ-ಇವಳು ವಿಷದ ಹಾವಿನಂತೆ.”

ತವರು ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಮೀನಾ ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿರುವುದು

“ಅಮ್ಮ, ನಾನಂತೂ ನನ್ನ ಓದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವವಳಲ್ಲ - ಇದಂತೂ ಸತ್ಯ. ತಿಳಿಯಿರಿ.” ರುಕ್ಮಿಣಿ ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿ ಹೊರಟುಹೋದಳು.

“ಹಾಯ್ ಹಾಯ್! ನೋಡಿದಿರಾ ಈ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು? ನಮ್ಮ ಕೈ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ- ಕೈಲಾಸ್... ಓ ಕೈಲಾಸ್.” ಅವಳ ಬಾಯಿಂದ ಬೈಗುಳದ ಸುರಿಮಳೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

ಮೀನಾ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಾಲಿನ ಲೋಟ ಹಿಡಿದು ಹಾಗೇ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಳು. ಈ ದಿನ ಮತ್ತೆ ರುಕ್ಮಿಣಿ ತಿಂಡಿ ತಿನ್ನದೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಕೈಲಾಸ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೋಸ್ಕರ ಇನ್ನೂ ತಿಂಡಿ ತಯಾರಾಗಬೇಕಿತ್ತು.

“ಏನಾಯಿತು ಅಮ್ಮ?” ಕೈಲಾಸನ ದನಿ ಮೀನಾಳ ಕಿವಿ ತಲುಪಿತು.

“ನೀನು ಈಗಿಂದೀಗಲೇ ಇವಳನ್ನು ಅವರಪ್ಪನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಾ ಬರುವಾಗ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಹಣವಿರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅವನ ಮಗಳನ್ನು ಅವನ ಹತ್ತಿರವೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ ಬಾ.”

“ಬೇಡ... ಅತ್ತೆ. ದಯವಿಟ್ಟು ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಡಿ”- ಮೀನಾ ಅಳುತ್ತಾ ಅವಳ ಕಾಲು ಹಿಡಿದು “ಯಾವ ಮನೆಯಿಂದ ಮದುಮಗಳಾಗಿ ಹೊರಬಂದೆನೋ ಆ ಮನೆಗೆ ನಿಮಗೆ ಬೇಡವಾಗಿ ಹೋಗಲಾರೆನು. ನಿಮ್ಮ ಸೇವಕಿಯಾಗಿ ಇದ್ದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ.

ನಾನು... ನಾನು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ, ಬಟ್ಟೆ ಹೊಲೆದು ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಹಣದ ಬಾಬ್ಬನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ.”

“ರಾಮ, ರಾಮ, ಹಾಳು ಸಿನಿಮಾಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನೋಡಿ ನಾಟಕ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತಿದ್ದಾಳೆ-” ಎನ್ನುತ್ತಾ ಮೀನಾಳ ಅತ್ತೆ ವಿನುತಾದೇವಿ, ಅವಳನ್ನು ದೂಡಿದಳು. ಕೈಲಾಸ ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಅವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಪರವಾಗಿ ಏನೂ ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ಹೋದನು. ಯಾವ ಹೆಣ್ಣು ಅವನ ವಂಶದ ಕುಡಿಯನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸುತ್ತಿದ್ದಳೋ, ಯಾವ ಮೀನಾ ರಾತ್ರಿ-ಹಗಲೆನ್ನದೆ ಅವನ ಮತ್ತು ಅವನ ಮನೆಯವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತಳಾಗಿದ್ದಳೋ ಅಂತಹವಳಿಗಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಮಾತುಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಅವನ ತಾಯಿ ಅವನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ, ಎತ್ತರದ ದನಿಯಲ್ಲಿ

“ಅರೆ, ನಿನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ದರ್ಜಿಯೇನಾದರೂ ಹೊಲೆದಿದ್ದಾನೇನು?”

“ಹುಡುಗಿಯರು ತಾಯಿತಂದೆಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ವೇನು”? -ಎಂದು ವರಸೆ ಬದಲಾಯಿಸಿದಳು. “ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾಳಂತೆ ಕೆಲಸ! ಅಷ್ಟೊಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವಳಾಗಿದ್ದರೆ, ಮೊದಲೇ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಹಣವನ್ನು ಕೂಡಿಹಾಕಿ ಆಮೇಲೆ ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಹೂ! ಅತ್ತೆ ಮಾವಂದಿರಿಗೆ, ಸೊಸೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾಪ ಹುಡುಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ಎಂದು ಜನರೆಲ್ಲಾ ಆಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನಮಗೆ ಅಪಖ್ಯಾತಿ ತರಬೇಕೆಂದು ಈ ಉಪಾಯ” ಎಂದು ಚುಚ್ಚಿ ಮಾತಾಡಿದಳು.

ಕೈಲಾಸ ಬಟ್ಟೆ ಬದಲಾಯಿಸುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಹೋದ. ವಾಪಸ್ಸಾದವನು ಮೀನಾಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ “ಸಿದ್ಧವಾಗು. ನಾಳೆ ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ ಮನೆಗೆ ಹೊರಡೋಣವಂತೆ.”

* * *

ಮೀನಾ ತುಂಬಾ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ತಾನು ಏನು ಮಾಡುವುದೆಂಬುದೇ ತೋಚಲಿಲ್ಲ ಅವಳಿಗೆ. ಕೈಲಾಸನಂತೂ ಅವಳೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಲೂ ಸಹ ತಯಾರಿದ್ದಂತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ತಾಯಿಯಂತೂ ಅವಳ ಸಂಸಾರವನ್ನೇ ಸರ್ವನಾಶ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾಳೆ!

ಯಾವ ಮನೆಯಿಂದ ಮದುಮಗಳಾಗಿ ಹೊರಟಿದ್ದಳೋ ಆ ಮನೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಹೋಗುವುದೇ? ಅದೂ ಆ ಮನೆಗೆ...? ಯಾವ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ಹೊರೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿತ್ತೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ?? ಅವಳ ಮಲತಾಯಿ ಅವಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾಳೇನು?... ನೂರು ಚಿಂತೆಗಳು ಅವಳ ಮನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವು. ಹೊರಗೆ ಅವಳ ಅತ್ತೆ ಕೈಲಾಸನಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಮದುವೆಯ ಸಲಹೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಳು.

“ನೋಡು ಮಗನೇ, ಇವಳಲ್ಲಿ ಅಂಥ ವಿಶೇಷ ಗುಣ ಏನಿದೆ? ಅವಳ ಚಿಂತೆ ಬಿಡು. ನಿನಗೇನು, ಹುಡುಗಿಯರ ಕೊರತೆ ಇದೆಯೆ?”....

ಮುಂದೆ ಕೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಧೈರ್ಯ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಮೀನಳಿಗೆ. ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾಗಿ ಮಾವನ ರೂಮಿನಿಂದ ನಿದ್ರೆಗುಳಿಗೆಗಳ ಶೀಶೆ ತಂದುಕೊಂಡಳು. ಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಒಂದು ಲೋಟ ನೀರು ಕುಡಿದಳು. ನೆನ್ನೆಯವರೆಗೆ ಇಂತಹ ಅನ್ಯಾಯಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡುವ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವಳು ಈ ದಿನ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಪುಟ್ಟ ಜೀವದ ಹತ್ಯೆ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಿದ್ದಳು.

ಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಅಳುತ್ತಾ, ಮೀನಾ ಒಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದಳು.

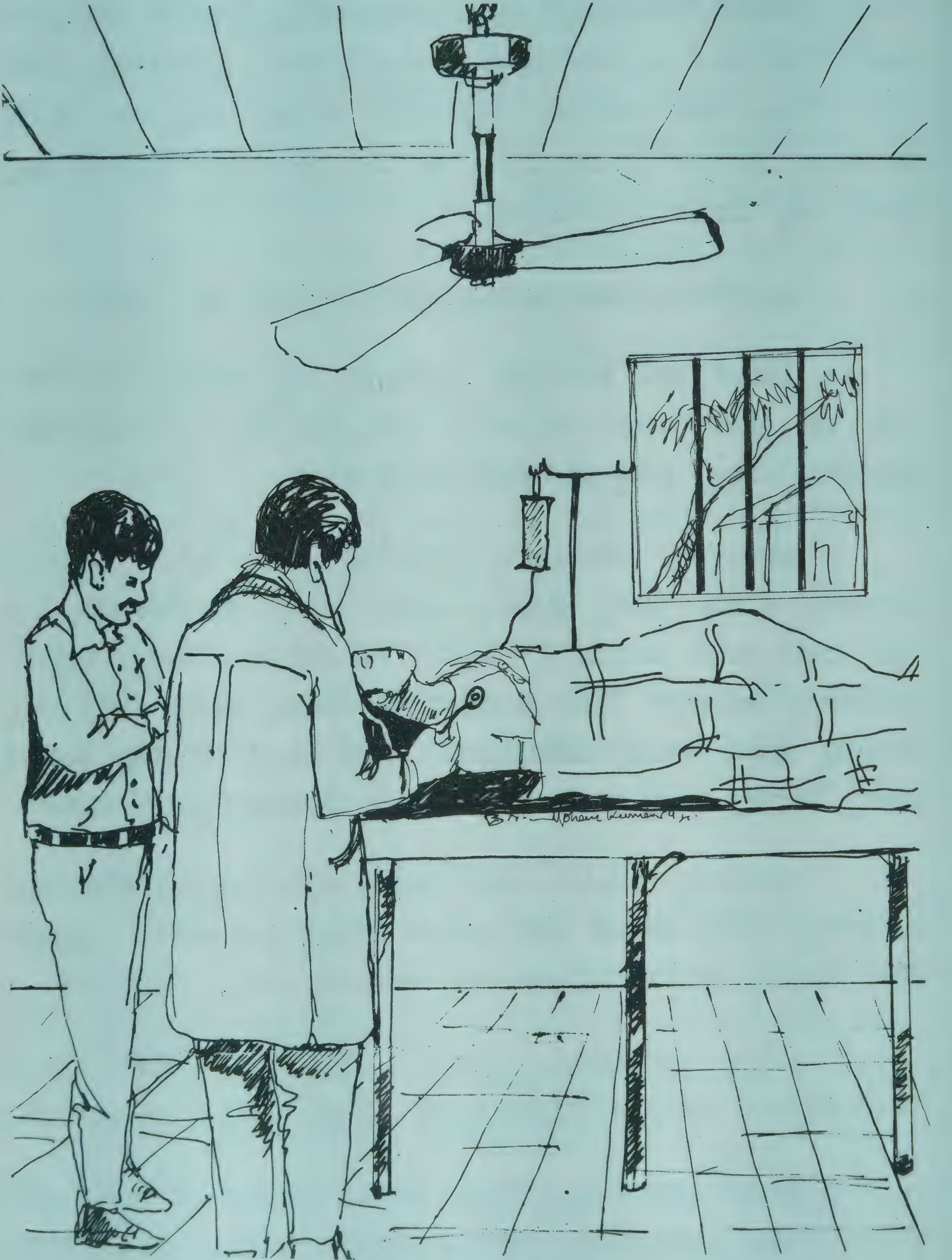
“ನಿಮಗೆ ಹಣ ಕೊಡುವಷ್ಟು ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಬಳಿ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ನಿಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗುವ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಸುಖವಾಗಿರಿ.” ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿತು.

ಮೀನಾಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಬಂದ ಕೈಲಾಸ ಬಿದ್ದಿರುವ ಮೀನಾಳನ್ನು ನೋಡಿ “ಅಮ್ಮ, ನೋಡು ಏನಾಗಿದೆ” ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡನು. ಓಡಿ ಬಂದ ಅವನ ತಾಯಿ ‘ಏನಾಯ್ತೋ’? ಎಂದಳು ಗಾಬರಿಯಿಂದ. “ಅಮ್ಮ, ನಿದ್ರೆಯ ಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ತಿಂದಿದ್ದಾಳೆ” ಎಂದು ಶೀಶೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಹೇಳಿದ. ಅಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಪತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿ ಅದನ್ನು ಓದತೊಡಗಿದ. ಓದಿದ ಮೇಲೆ ಪತ್ರವನ್ನು ತಾಯಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು “ಇದನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಹಾಕು, ನಾನು ಇವಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ” ಎಂದನು.

ಮೀನಾಳನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿ ತಕ್ಷಣ ಡಾಕ್ಟರನ್ನು ಕರೆತಂದನು. ಮೀನಾಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ ಆತ ‘ಮೀನಾಳ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಿಗಡಾಯಿಸಿದೆ’ ಎಂದನು ತಕ್ಷಣ ಹತ್ತಿರದ ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸಲು ಸಲಹೆ ನೀಡಿದನು.

ರುಕ್ಕಿಣಿ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಬಂದವಳೇ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ “ನಾನು ಏನಾಗಬಹುದೆಂದು ಭಯಪಡುತ್ತಿದ್ದೆನೋ ಅದೇ ನಡೆದಿದೆ” ಎನ್ನುತ್ತಾ ದುಃಖಿಸಿದಳು.

ಕೈಲಾಸ ಮೀನಾಳನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದ. ಕಠೋರ ಮನಸ್ಸಿನ ಅವನ ತಾಯಿಗೆ ಆಗಲೂ ಮನಕರಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಉಳಿದಳು. ಅವಳು ದೊಡ್ಡ

ಮೀನಾಳನ್ನು ಡಾಕ್ಟರ್ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು

ನಡೆದಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅತ್ತೆ ಮನೆಯವರು ಜವಾಬ್ದಾರರಲ್ಲವೆಂದು ಪೊಲೀಸರು
ಮೀನಾಳ ಸಹಿ ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು

ದನಿಯಲ್ಲಿ ಸೊಸೆಗೆ ಶಾಪ ಹಾಕಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಜನರೆಲ್ಲಾ
ಜಮಾಯಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮೀನಾಳನ್ನು ದೂಷಿಸಿದರೆ, ಕೆಲವರು ಅವಳ
ಅತ್ತೆಯನ್ನು ಮನದಲ್ಲೇ ಶಪಿಸಿದರು.

ಮೀನಾಳ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯ ಪ್ರಯತ್ನದ ಸುದ್ದಿ ಪೊಲೀಸರ ಕಿವಿಗೂ ಮುಟ್ಟಿತು.
ವಿಚಾರಣೆಗೆ ಬಂದ ಪೊಲೀಸರಿಗೆ ಕೈಲಾಸನ ಪರಿವಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಸಾಕ್ಷಿಗಳೇನೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ.
ಬದಲಾಗಿ, ಮೀನಾಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೇಳಿಕೆ ನೀಡಿದ ಕೈಲಾಸನ ಮನೆಯವರು ಅವಳ
ಹುಚ್ಚಿಯೆಂದು ನುಡಿದರು.

‘ನಡೆದುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಅತ್ತೆ ಮನೆಯವರು ಜವಾಬ್ದಾರರಲ್ಲ’ ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದ
ಕಾಗದದ ಮೇಲೆ ಮೀನಾಳ ಸಹಿ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡರು, ಆ ಹೀನ ಜನರು!

* * *

ಮೀನಾ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

“ಮಗಳೇ,”- ಅವಳ ದುಃಖಿತಪ್ಪನಾದ ತಂದೆ ಕೂಗುತ್ತಾ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ,

“ಅಪ್ಪ” ಎಂದು ಮೀನಾ ಬಿಕ್ಕಿದಳು.

“ಮಗು, ಏನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದೆ? ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸಿದ
ನು ಈಗ ಏಕೆ ಬಲಹೀನಳಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡೆ?” ಇಬ್ಬರೂ ಮನಸಾರೆ ಅತ್ತರು.

ಡಾಕ್ಟರ ವರದಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಮೀನಾಳನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾಯಿತು.

* * *

ಮೀನಾಳ ಅತ್ತೆ ಕೈಲಾಸನಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದಳು. ತನಗೆ ಇನ್ನು ಒಂದು
ನಾಲ್ಕು ಮೀನಾ ಇಲ್ಲಿರುವುದು ಸಹಿಸಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು. ಅದರಂತೆಯೇ ಕೈಲಾಸ
ವಿಷಯವನ್ನು ಮೀನಾಳ ತಂದೆ ರಘುಪತಿಯವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು
ಮೀನಾಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದರು. ಇನ್ನೇನು ತಾನೆ ಮಾಡಿಯಾರು? ಬೇರೆಯವರಿಗೆ
ವಳು ಏನಾಗದಿದ್ದರೂ, ಆತನಿಗಂತೂ ಮಗಳು ಅವಳು! “ರಘುಪತಿಯವರೇ, ಮಿಕ್ಕ
ನಾಲ್ಕು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅವಳನ್ನು ವಾಪಸ್ಸು ಕಳುಹಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು
ಮಾಡಬೇಡಿ. ಅವಳಿಂದ ನಮಗಾದ ಅವಮಾನದಿಂದ ನಾವು ತಲೆ
ತುತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗದಂತೆ ಆಗಿದೆ”- ಎನ್ನುತ್ತಾ ಮೀನಾಳ ಅತ್ತೆ ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದುದ್ದು ನೇರವಾಗಿ
ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಳು.

ಮೀನಾ ಗಂಡನ ಮನೆಯಿಂದ ತಂದೆಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ಇಲ್ಲೂ ಅವಳ
ಬೇರೆಯ ರೀತಿ ಏನಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಲತಾಯಿ, ಕೂತರೆ ನಿಂತರೆ ಹೀಯಾಳಿಸಿ
ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ತಂದೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತೆ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ
ದ್ದರೂ ಈ ಘಟನೆಯಿಂದ ಮೀನಾ ತಾನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಓದಬೇಕೆಂದು
ಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಸ್ನೇಹಿತೆ ರಾಣಿ ಮದುವೆಯಾದ ಮೇಲೂ ಓದು
ಮುಂದುವರೆಸಿದ್ದಳು. ಮೀನಾ ಸದಾ ಓದಿನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದಳು- “ನನಗೆ ಮತ್ತೆ

ಗೆಳತಿ ರಾಣಿ ಮೀನಾಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು

ದುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಯೋ” ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ
ಂಟನೆಯ ತರಗತಿಗೆ ನಿಂತಿತ್ತು.

ಹೀಗೇ ದಿನಗಳು ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಒಂದು ದಿನ ಮೀನಾಳ ಗೆಳತಿ ರಾಣಿ
ವಳನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಳು. ಮೀನಾಳಿಗೆ ಆದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವಳಿಗೆ
ಡೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಲು ಬಂದಿದ್ದಳು. ಇಬ್ಬರು
ಗಳತಿಯರೂ ಸುಮಾರು ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೀನಾ ತನ್ನ
ದುಃಖವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೋಡಿಕೊಂಡಳು. “ನೀನು ಹೇಳುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಜೀವ
ಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ನಿನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ತುಂಬಾ ತಪ್ಪಾದದ್ದು” ಎಂದಳು ರಾಣಿ. ಅವಳಿಗೆ
ಮೀನಾಳ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಅರ್ಥವಾದವು. “ನೋಡು ಮೀನಾ- ಸಾಯುವುದು ಸಾಹಸದ
ಕೆಲಸವೇನಲ್ಲ. ಜೀವನದ ಕಠಿಣತರವಾದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಗುನಗುತ್ತಾ ಸಾಗುವುದು
ಸಜವಾದ ಸಾಹಸದ ಕೆಲಸ” ಎಂದು ಬುದ್ಧಿವಾದ ನೀಡಿದಳು.

“ನಾನು ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ಹಣೆ ಬರಹದವಳು ರಾಣಿ. ಹುಟ್ಟಿದಾಗಿನಿಂದ ದುಃಖ
ನನ್ನನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿದೆ. ಸುಖವೆನ್ನುವುದು ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಎಂದೂ ಬಂದಿಲ್ಲ” ಎಂದಳು
ಮೀನಾ.

“ಮೀನಾ, ನಮ್ಮ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ನಾವೇ ಕಟ್ಟಬೇಕು. ನಾವೇಕೆ ಒಂದು ಕೆಲಸ
ಮಾಡಬಾರದು? ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಯಾವ ಯಾವ ಹುಡುಗಿಯರು ತಮ್ಮ ಓದನ್ನು
ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಅಥವಾ ಅವರನ್ನು ಓದು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಬಲವಂತಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು
ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಒಂದು ಪಟ್ಟಿ ತಯಾರಿಸೋಣ. ಏನಂತೀಯ?”

‘ಅದರಿಂದ ಏನು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ?’

“ಲಾಭ, ನಷ್ಟದ ವಿಚಾರ ಅಲ್ಲ ಇದು. ಮೀನಾ, ನಾವು ಇಂತಹ
ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶ.”

“ಏನು ಮಾಡೋಣ. ಹೇಳು”?

ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಈ ರೀತಿಯ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಓದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯೋಣ- ಆಮೇಲೆ ಅವರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಮೂಡಿಸಿ, ಪುನಃ ಓದುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸೋಣ.

ಮೀನಾ ಗಂಭೀರವಾಗಿದ್ದಳು.

“ಅಷ್ಟೇಅಲ್ಲದೆ ಸರಕಾರ ಇಂತಹಾ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಹಸ್ತವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ನಾವೂ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು” - ರಾಣಿ ಹೇಳಿದಳು.

“ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ನಾವು ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೇಳುವುದು?” - ಮೀನಾ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು.

“ನಾನು ನನ್ನ ಜೊತೆ ಕೆಲವರು ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಅವರು ಮನೆಮನೆಗೂ ಹೋಗಿ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನನ್ನ ಅತ್ತೆ ಮನೆಯವರೂ ನನಗೆ ಪೂರ್ಣ ಬೆಂಬಲ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನನ್ನ ಅತ್ತೆ ನನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಮಗಳಂತೆಯೇ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಷ್ಟಕ್ಕೂ ನನ್ನ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಆಕೆಯೇ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ನೀಡಿ, ಧೈರ್ಯ ತುಂಬುತ್ತಾರೆ” ಎಂದು ರಾಣಿ ಮೀನಾಳಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು.

“ನೀನು ಎಷ್ಟೊಂದು ಭಾಗ್ಯವಂತಳು.” ಮೀನಾ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾ ಹೇಳಿದಳು.

ಹಣವಂತರು ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಹೆಣ್ಣು ಕೂಡಾ ಹಣವಂತಳಾಗಬಹುದು- ಎಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದು ನಮ್ಮನ್ನು ನಾವು ಅರಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು. ನೀನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಲು ಹೊರಟರೆ ಎಷ್ಟು ಜನ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಎಂತೆಂಥಾ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟೊಂದು ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿನಿಂದಲೇ ಸಂಪಾದನೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ, ಹೆಣ್ಣೇ ತನ್ನ ಆದಾಯದಿಂದ ಮನೆ ನಡೆಸುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೆ ಗೊತ್ತೆ? ನೀನು ನಿನಗಾಗಿ, ನಿನ್ನ ಮುಂಬರುವ ಮಗುವಿಗಾಗಿ ಏನೂ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆ?- ರಾಣಿ ಮೀನಾಳನ್ನು ಮೂದಲಿಸಿದಳು.

“ರಾಣಿ, ನಾನು ನನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಏನನ್ನಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲೆನೇ”?

“ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ, ಮೊದಲು ನೀನು ಪುನಃ ಓದಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸು, ಓದಿಸುತ್ತೇನೆ, ಓದಿಕೋ.”- ರಾಣಿ ಅವಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದಳು. ಹೊತ್ತಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದ ರಾಣಿ.”

“ಸರಿ, ನಾನಿನ್ನು ಬರಲೇ?” ಎಂದಳು. ಮತ್ತೆ ಬಾ, ರಾಣಿ” ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಮೀನಾ ಹೇಳಿದಳು.

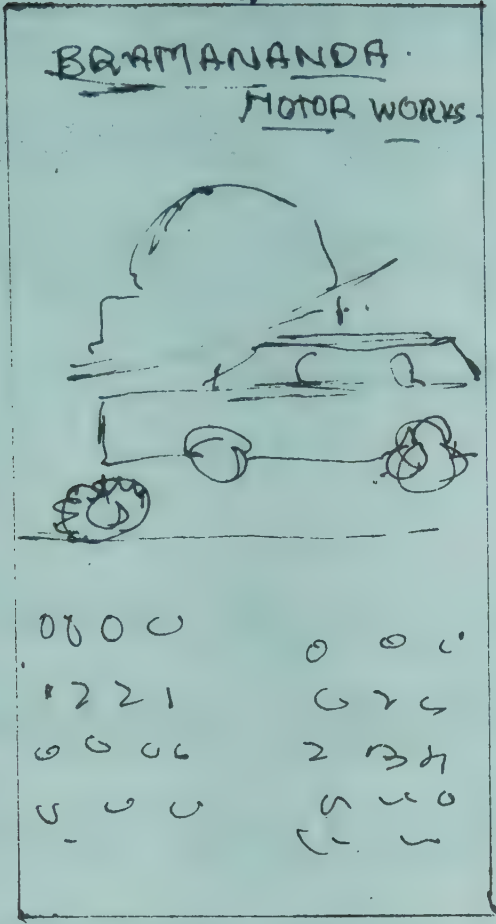
“ಹಾ, ಬರುತ್ತೇನೆ. ನಗುತ್ತಾ ಕಳುಹಿಸು. ದುರ್ಬಲಳಾದ, ಅಳುವ ಮೀನಾಳನ್ನು ರಾಶಮಾಡಿ, ಇಂದಿನ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ ಮೀನಾಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸು.”

ರಾಣಿ ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಹೋಗುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾ ಮೀನಾಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಹೋದಳು. ಮೀನಾ ಆ ದಿನವೇ “ಇನ್ನು ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಸೋಲುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದಳು.

* * *

ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೋವು ಮಿತಿಮೀರಿ ಹೋದಾಗ, ಅದೇ ಔಷಧವಾಗಿ, ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೀನಾ ಎಷ್ಟು ಅತ್ತಿದ್ದಳೆಂದರೆ, ಅವಳ ಕಣ್ಣೀರೇ ಹೂವಾಗಿ ಅವಳ ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತ್ತು. ಭಗವಂತನು ಅವಳ ಬರಿದಾದ ಮಡಿಲನ್ನು ಮುದ್ದು ಗಂಡು ಮಗುವಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದನು. ಅವನನ್ನು ಪಡೆದ ಮೀನಾ ತನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ಮರೆಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಅವಳಲ್ಲಿ ಬದುಕಬೇಕೆನ್ನುವ ನಿಶ್ಚಯ ವ್ಯಥವಾಯಿತು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲ ಗಟ್ಟಿಯಾಯಿತು.

* * *

ಓದಿನಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನಳಾಗಿರುವ ಮೀನಾ

ಮೀನಾ ತಾನು ಓದು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಟ ತೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ತನ್ನ
ಶ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸಂಕಲ್ಪ ಹೊಂದಿದ್ದಳು. ಈಗ ಅವಳು ಶಿಥಿಲವಾಗಿ ಬಿದ್ದು
ನೋಗುತ್ತಿರುವ ಗೋಡೆಯಂತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಬುನಾದಿಯನ್ನು
ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದಳು. ಮಲತಾಯಿಯ ಇಚ್ಛೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಓದುವುದು ಅಷ್ಟೊಂದು
ಸುಲಭವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ಆಕೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದಳು.

ಮೀನಾಳಿಗೆ ಮಗುವಿನ ಲಾಲನೆ-ಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯಲು
ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಎದೆಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಗುವಿನಿಂದ
ದೂರವಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನಳಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕೊನೆಗೆ
ಅವಳ ದುಡಿಮೆಯ ಫಲ ಅವಳಿಗೆ ದೊರಕಿತು- ಹತ್ತನೆಯ ತರಗತಿಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ
ಮೊದನೆಯ ದರ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗಿದ್ದಳು.

ಹತ್ತನೆಯ ತರಗತಿ ಪಾಸಾದ ಮೇಲೆ ಮುಂದೆ ಓದಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ,
ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಫಾರ್ಮುಗಳನ್ನು ಭರ್ತಿಮಾಡಿದಳು. ಓದು ಹೀಗೇ ಮುಂದುವರೆಯಿತು.

ಅವಳ ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮೀನಾಳ ಮಲತಾಯಿಗೆ ಮನ
ಕರಗಿತು. ಆಕೆ ಅಂದಿನಿಂದ ಮೀನಾಳ ಓದಿನ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಅಡ್ಡಿ
ಆತಂಕಗಳನ್ನೂ ಒಡ್ಡಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಅವಳಿಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಮೀನಾಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅದೆಷ್ಟೋ ಜನ ಸೊಸೆಯರು ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು
ಹೊಡೆದು ಹಾಕಿ ಬದುಕುವುದನ್ನು ಕಲಿತಿದ್ದರು. ಮೀನಾಳ ಮಗ ಪಪ್ಪೂಗೆ ನಾಲ್ಕು
ವರ್ಷ ತುಂಬಿತ್ತು. ಅವಳಿಗೆ ಅದರಿಂದ ಸಂತೋಷವಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಮಗು ತನ್ನ
ಹಾಡಿಗೆ ತಾನು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ, ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದ, ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ, - ಇಂತಹ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರ

ಮೀನಾ ಓದುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಗು ತನ್ನ ಪಾಡಿಗೆ ತಾನು ಆಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿತ್ತು.

ನೆರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಗುವಾಗಿದ್ದುದು ಅವಳಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಆನಂದ ನೀಡಿದ ವಿಷಯ.

ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಂತೆ ರುಕ್ಮಿಣಿ ಮೀನಾಳಿಗೆ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಪತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ರುಕ್ಮಿಣಿ ಓದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಚಾರ ಮೀನಾಳಿಗೆ ಸಂತೋಷ ತಂದಿತ್ತು.

ಕ್ರಮೇಣ ಮೀನಾ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡಳು. ತಾನೊಬ್ಬ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ ಹೆಣ್ಣೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದಳು. ತಾನಂದುಕೊಂಡ ಗೌರವವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡಳು- ಇಂದು ಆಕೆ ಒಬ್ಬ ಶಿಕ್ಷಕಿ. ಹತ್ತಾರು ಜನರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕಿ. ಆಕೆ ಸಹಸ್ರಾರು ಹುಡುಗಿಯರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.

* * *

ಬದುಕು ಹೀಗೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನ ಮೀನಾಳ ಅತ್ತೆ, ರುಕ್ಮಿಣಿ ಮತ್ತು ಕೈಲಾಸ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಕೈಲಾಸ್ ತಾನು ವರ್ತಿಸಿದ ರೀತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವಳ ಅತ್ತೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಮೀನಾಳ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವ ತುಂಬಿತ್ತು. ರುಕ್ಮಿಣಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬೀಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮೀನಾ ಮತ್ತು ರುಕ್ಮಿಣಿ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಸಂತೋಷದ ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಸಿದರು.

“ಮಗಳೇ” ಮೀನಾಳ ಅತ್ತೆ ಹೇಳಿದಳು “ಮನೆ ಎಂಬುದರ ಗೋಡೆಗಳು, ನನ್ನಂತಹ ಪಾಪಿಗಳು ಬೀಳಿಸಿ ಬಿಡುವಷ್ಟು ಹಸಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನನಗೆ

ಅತ್ಮ ಸೊಸೆಯರ ಮಿಲನ

ಈಗ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಈಗಲೂ ಕೈಲಾಸ ನಿನ್ನನ್ನು ಇಷ್ಟಪಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ನಾನು-”
ಅವಳು ಅಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಮತ್ತೆ ಮಾತು ಮುಂದುವರಿಸಿದಳು. “ನಾನು ಕೂಡಾ
ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತೇನೆ- ರುಕ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತೇನೋ ಹಾಗೆಯೇ.
ನೀನಿರದಿದ್ದರೆ, ನಾಳೆ ನನ್ನ ಮಗಳೂ ಕೂಡಾ ನಿನ್ನ ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು
ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭ ಬರುತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ! ನಿನ್ನ ದಯೆಯಿಂದ ಈ ದಿನ
ಅವಳು ಕೂಡಾ ತನ್ನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ತಾನು ನಿಂತಿದ್ದಾಳೆ” ಅವಳ ಕಂಠ ತುಂಬಿ ಬಂತು.

“ಅತ್ತೆ”!- ಮೀನಾಳ ಮನ ಕರಗಿತು.

“ಮಗಳೇ!” ಅವಳ ಅತ್ತೆ ಅವಳನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು.

ರಘುಪತಿಯವರಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಮೀನಾಳ ತಾಯಿಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ
ಹೆಮ್ಮೆ, ಆನಂದ ಕುಣಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಮೀನಾಳ ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಗಳು, ತಿರಸ್ಕಾರದ
ದ್ವೇಷದ ಹಸಿ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ಬೀಳಿಸಿಬಿಟ್ಟವು. ಎಲ್ಲರ ಹೃದಯಗಳಲ್ಲೂ ಅವಳ ಬಗ್ಗೆ
ಗೌರವ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ ಅರಳಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದವು.

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ನವಸಾಕ್ಷರರಿಗೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಹಂತದಿಂದ ಪದವಿ ಮಟ್ಟದವರೆಗೆ ಉತ್ತಮ ಹಾಗೂ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವ ಸಲುವಾಗಿ 'ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ರಚನಾ ವಿಭಾಗ'ವನ್ನು ತೆರೆದಿದೆ. ಇದರ ಮೊದಲ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ ನವಸಾಕ್ಷರರಿಗಾಗಿ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ರಚನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಬೆಂಬಲಕ್ಕೆ ಬಂದುದು ಲೋಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆ. ನವಸಾಕ್ಷರರಿಗಾಗಿ ಪುಸ್ತಕ ಬರೆಸುವ ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅವರು ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಸಂತಸದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಕೂಡಲೇ ನಾಡಿನ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಲೇಖಕರನ್ನು, ಭಾಷಾತಜ್ಞರನ್ನು, ಶಿಕ್ಷಣತಜ್ಞರನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಸಲಹಾ ಸಮಿತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಅವರೆಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಸಲಹೆ, ಸಹಕಾರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖವಾಯಿತು. ಪುಸ್ತಕಗಳ ವಸ್ತು, ಭಾಷೆ, ಮುದ್ರಣ ವಿನ್ಯಾಸ, ಚಿತ್ರಗಳ ಮಹತ್ವ, ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಗುಣಮಟ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸಮಿತಿಯು ಅನೇಕ ಸಲ ಚರ್ಚಿಸಿ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸಲು ಸೂಚಿಸಿತು.

ನವಸಾಕ್ಷರರಿಗಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ದೇಶದ ಇತರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಮಾದರಿ, ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಭಾಷಾತಜ್ಞರಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಯಿತು. ಜೊತೆಗೆ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅನುಭವಿ ಕ್ಷೇತ್ರಸಹಾಯಕರನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ಕಮ್ಮಟಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ, ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿ ತಯಾರಿಸಿಕೊಟ್ಟು, ಅವರನ್ನು ರಾಜ್ಯದಾದ್ಯಂತ ಆಯ್ದ ಜಿಲ್ಲೆ, ತಾಲೂಕುಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಈ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಕಲಿತವರಿಂದ ಮತ್ತು ಕಲಿಯುತ್ತಿರುವವರಿಂದ ಅದರ ಗುಣದೋಷಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಅನಂತರ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಗಣಕಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಯಿತು; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಕ್ಷೇತ್ರ ಸಹಾಯಕರು ನೀಡಿದ್ದ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮರು ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡಿ, ನಂತರ ನವಸಾಕ್ಷರರ ಅಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಷಯದ ಆದ್ಯತೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಪುಸ್ತಕ ರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಲಾಯಿತು; ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಲೇಖಕರು ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರ ಜೊತೆ ಚರ್ಚಿಸಿ ತಮ್ಮ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಅಂತಿಮ ರೂಪ ಕೊಟ್ಟರು. ಕಲಾವಿದರು ವಿಷಯಗಳಿಗೊಪ್ಪುವ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟರು. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಗೊಂಡ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ನವಸಾಕ್ಷರರ ಬಳಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಅವರ ಮುಂದೆ ಪರಿಸಿ ನಂತರ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಅಂತಿಮಗೊಳಿಸಲಾಯಿತು.

ನಮ್ಮ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತ ಸಮುದಾಯ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರೇ ಹೊರತು ಅವಿದ್ಯಾವಂತರಲ್ಲ. ನೃಪತುಂಗ ಹೇಳುವಂತೆ ಅವರು "ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ ಕುರಿತೋದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣತ ಮತಿಗಳ್". ಅನುಭವದಲ್ಲಿ, ವಿವೇಕದಲ್ಲಿ, ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ, ತಿಳುವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಜನ ಚದುರರು. ಹೀಗೆಂದು ಅವರನ್ನು ಅಕ್ಷರದಲಿತರನ್ನಾಗಿಯೂ ಉಳಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ. ಕಲಿಸುವ ಹೊಣೆ ಸರ್ಕಾರಗಳ, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳ ಮೇಲಿದೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಸಾಕ್ಷರತಾ ಆಂದೋಲನ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಕ್ಷರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಕಲಿತವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಲಿಯುವವರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಕಲಿತವರು ಮರೆಯದಂತೆ, ಕಲಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವಂತೆ ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಲ್ಲರ ಕರ್ತವ್ಯ.

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು ನಾಡಿನ ಹಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ನಡೆಸಿದ ಒಂದು ಸಾಮಾಹಿಕ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವಾಗಿ ಈ ಪುಸ್ತಕ ರೂಪತಾಳಿದೆ. ನವಸಾಕ್ಷರರು ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು-ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಯೋಜನೆಯ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣರಾಗಿರುವ ಉನ್ನತ ಸಲಹಾ ಸಮಿತಿ ಹಾಗೂ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಿಗೆ, ಲೇಖಕರಿಗೆ, ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಈ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ, ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಪಾಲ್ಗೊಂಡವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾದ ವಂದನೆಗಳು. ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ಇಂತಹ ಒಂದು ಗುರುತರವಾದ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಶ್ರೀ ಲೂಕೋಸ್ ವಲ್ಲತ್ತರೈ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಓದುಗರು ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಬಗ್ಗೆ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರೆ ನಮ್ಮ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ರಚನೆಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ
ಕುಲಪತಿಗಳು
